

Prezidenti, veda, ideály

Ladislav Kováč

18. apríla 2000 stal sa čestným doktorom bratislavskej Univerzity Komenského svetovo uznávaný český vedec, predseda Akadémie vied České republiky, člen a donedávna aj predseda Učenej spoločnosti České republiky profesor Karlovej univerzity Rudolf Zahradník. Je jedným z tých ľudí, ktorí sú v Česku navrhovaní na budúceho prezidenta českého štátu. Aby sa ním stal, malo by byť eminentným slovenským záujmom.

Tým, čo by chceli tvrdiť, že Slováci nemajú čo hovoriť do českých záležitostí, treba tento blud vyvrátiť. Spoločný štát Čechov a Slovákov bol rozbitý hŕstkou politických amatérov proti vôli väčšiny občanov, a teda nelegitimne. Nemožno sa ľahostajne prizerať, ako prechodné zmenšenie kontaktov obe časti spoločnej vlasti jazykovo vzdäľuje a ako sa k politickému strpaslíčeniu pridáva aj strpaslíčenie duchovné. Prezidenti oboch štátov hrali a hrajú v súčasnom i budúcom smerovaní oboch štátov, ale aj spoločnej Československej duchovnej republiky, hlavné úlohy.

Václav Havel: politická tragédia v šesti dejstvách

Tak sa nazýva kniha Johna Keanea, ktorá pred rokom vyšla v českom preklade (1). Autor dal politickej dráhe Václava Havla podobu antických drámy. Z knihy vyplýva, že táto dráma, aj s jej dnešnou trápnu záverečnou fázou, bola vlastne už zaprogramovaná v Havlovom rodinnom prostredí, v jeho obmedzenom vzdelaní, i v jeho charakterových vlastnostiach, najmä v neobyčajnej schopnosti sebaštylizácie a sebaklamu. Tvorca absurdných divadelných hier stal sa autorom a režisérom absurdnej hry vlastného života. Ale tiež, žiaľbohu, absurdnej hry s Masarykovým dedičstvom.

Jedno z dejstiev sa týka demontáže československého štátu. Václav Havel nepoznal Slovensko a nerozumel mu. V jeho očiach boli Slováci rurálnym národikom staromilského katolicizmu. Veď preto jeho prvá prezidentská návšteva slovenskej časti štátu viedla medzi zbožný ľud na cirkevnú púť do Šaštína – tak Václav Havel “chápal” Slovensko. Obávam sa, že Tatarkov “Démon súhlasu” bola asi jediná slovenská kniha, ktorú kedy Václav Havel prečítal. John Keane líči, ako Havel v prezidentskej funkcii nečítal žiadne slovenské noviny. Nemal poradcov pre Slovensko. A ako jedného z lídrov slovenského prevratu, ktorý mu prišiel pomáhať v slovenských záležitostiach na Hrad (s ambíciou byť viceprezidentom za Slovákov), Milana Kňažka, nechával aj niekoľko dní čakať, než ho vôbec prijal. Nečudo že urazený Kňažko, herec

milovaný českým publikom a sám čechofil, sa stal po odchode z Hradu najbližším druhom Mečiara a že mu asistoval pri zničení československého štátu.

Ale nie iba nezaujatý anglický pozorovateľ Keane zdokumentoval gestá prezidenta-dramatika, jedno po druhom, pasujúce tak akurát na dosky divadiel, ale nie do politiky. Niektoré z nich už v r. 1993 rozobral a odsúdil mladý brnenský politológ Rostislav Gargulák (2). Havlovovo demonštratívne odstúpenie z funkcie po tom, čo v polovici roku 1992 slovenský parlament vyhlásil zvrchovanosť SR (gesto, ktoré už vtedy mnohým pripomínalo truc urazeného decka), vidí takto: “Presidentova abdikace byla výrazem opuštění miliónů lidí jak v Čechách, tak na Slovensku, jejichž vůlí bylo zachovat společný stát, a kteří mu tento úkol svěřili. Na mysl se vynořuje symbolika Mnichova a Února, když president taktéž svou abdikací uvolnil prostor silám rozkladu.” Havel vtedy povedal v rozhovore pre americký Time: “Necítím žádné citové vazby k československému státu, nepřičítám nejvyšší hodnotu státu, ale spíše člověku a lidstvu”. To vykladá Gargulák, tak že “Havel buď smysl státu nepochopil a teda ani neměl důvod ho hájit, anebo ho nebyl schopn uhájit a proto nyní tento neúspěch vysvětluje popřením jeho smyslu. (...) Je smutné, že (...) se snaží celé fiasko filosoficky omluvit způsobem, který naprosto neodpovídá skutečnosti ani jeho celoživotnímu postoji.” Podľa Garguláka Havlova výhovorka, že rešpektoval emancipačný proces slovenského národa, je rovnaká, akú použil po vojne Jozef Tiso pred národným súdom. Je to tvrdé odsúdenie, ale, nedá sa nič robiť, spravodlivé.

Insitné politické dvojčatá

Gargulák bol tiež medzi prvými, ktorí už v r.1993 sa cítili zmätení pri pokusoch o analýzu vznešených rečí Václava Havla. Už vtedy si dovoľil ironizovať Havlov prejav pri prijímaní za člena Akadémie humanitných a politických vied v Paríži, v ktorom rečník postmoderným politikom doporučoval “čekání”, ktoré “...musí být výrazem úcty k vnitřnímu pohybu a spádu bytí, k přirozenosti věcí, k jejich svěbytnosti a svěbytné dynamice, vzpírajícím se každé násilné manipulaci... (...) Jako neobelstíme rostlinu, neobelstíme ani dějiny. Ale i dějiny můžeme zalévat. Trpělivě a každý den.” Tu si Gargulák neodpustí: “Dějiny nejsou rostlina, kterou by člověk mohl zalévat. Československý president byl v situaci, kdy bylo třeba celou zemi přebudovat, jeho úlohou bylo historii tvořit a ne čekat, až dějiny dojdou svého naplnění. (...) Jeho chápaní dějín je stejné povahy, jako komunistické vysvětlení dějinného vývoje...”

Roky utekali a tých, čo za veľkými slovami objavovali prázdnotu, pribúdalo. O šesť rokov neskôr múdry a tolerantný Erazim Kohák v rozhovore s Havlom musí oponovať, aj keď opatrne a diskrétno, prezidentovmu pátosu, jeho slovám, že na to, aby sme sledovali dlhodobé záujmy, “to vyžaduje mít podvědomou víru, či důvěru, v pamět bytí, v to, že když se něco stane, že se to nemůže odestát, že se to kdesi nějak zhodnocuje” (3). V tú istú dobu je už jeden z predstaviteľov mladých slovenských intelektuálov menej ohľaduplný: “Postuláty ‘filozofa na tróne’, ktoré

nadchýňali svet možno pred desiatimi rokmi (...) /sú/ dnes pre mnohých len ošúchané klišé vytiahnuté zo zamatu nasiaknutého naftalínom” (4).

Už novoročný prejav Havla z roku 1997 komentuje Přemysl Svora (5), že bol trápny. O Havlovom prejave na Nový rok 2000 napísal komentátor Lidových novín Daniel Kaiser (6): “Podobnými úvahami už niekoľko rokov zásobuje rôzne medzinárodné fóra, v aulách zahraničných univerzít popisuje globalizáciu sveta, vyzýva ku “globálnej zodpovednosti” a hľadá spoločné “prazáklady” ľudstva. Rovnako dlhý čas čelia jeho prejavy buď zdvorilému nezájmu, alebo – predovšetkým v českých krajinách – málo skrývanému výsmechu.” Zmenil sa Havel? A či iba pohľad naň? Zneisťujúce, bolestné otázky. Raz nám ich možno znalci zodpovedia. Keane uvádza, že Václav Černý, jeden z najväčších českých duchov tohto storočia, už slávnu Havlovu esej z časov disentu “Moc bezmocných” označil za “strašne povrchnou a mēlkou” (7).

Podľa Keanovho pozorovania sa v Česku sarkasticky hovorí, že “Havel je jedným z najlepších českých exportných produktů – spolu s automobily značky Škoda, Karlovým mostem a Plzeňským pivem” (1). Americkí kongresmani si možno naďalej s dojatím vypočujú Havlove ódy na nepolitickú politiku. Tak ako nedeľné kázanie v kostole. Opravdový život, a ozajstná politika, začína pre nich keď vyjdú z kostola. Menej neškodným sa ukázalo byť Havlovo spochybňovanie modernej vedy. Českým prezidentom inšpirovaný kongresman sa postavil proti podporovaniu vedy, čo vyvolalo nemilosrdnú kritiku Havlových diletantských rečí americkými fyzikmi – správu o tom podal pre českého a slovenského čitateľa šéfredaktor časopisu Vesmír, Václavov brat Ivan (8).

Pred dvomi rokmi sa pokúsil americký fyzik Sokal o sématickú analýzu textov francúzskych postmoderných intelektuálov, Foucaulta, Deleuza, Lacana, Derridu a iných. Ocenil brilantný štýl, no za ním našiel iba myšlienkovú bezduchosť. Na Internete je k dispozícii program, ktorý automaticky generuje nesmierne “hlboké” postmoderné texty, “syntakticky korektné, ale úplne bez zmyslu” (9). Pochybnosti: Čo tak skúsiť...?

Pokiaľ ide o exportné a iné kvality, nemáme si čo závidieť: Aj súčasný slovenský prezident je slušným exportným artiklom. Úroveň jeho novoročného prejavu na prahu roku 2000 bola kongeniálna s Havlovou. Ibaže nehovoril o prazákladoch ľudstva, ale o programe národného zmierenia. Však ho potom zanedlho naozaj aj zaranžoval, a to rovno vo Vatikáne, pod patronátom samotného pápeža. Novinár z ruskej Nezavisimej gazety už predtým vyslovil prekvapenie z náhlejšej zbožnosti slovenského prezidenta: Ešte v roku 1988 mu vtedajší člen ústredného výboru komunistickej strany Rudolf Schuster poskytol v Bratislave rozhovor, v ktorom hovoril o nevyhnutnosti boja s vplyvom cirkvi a západných tajných služieb a o víťazstve ideí socializmu (10).

Obviňovať slovenského prezidenta z obracania kabátov by bolo vari nespravodlivé. Jednak sa vyznáva, podobne ako predtým jeho predchodca, že vždy bol tajne veriacim katolíkom a jednak zlomyseľným novinárom nebojácne povedal do očí o svojej minulosti člena ÚV KSS:

“Hrdo sa k nej hlásim!” (11). Pri svojej návšteve Slovenska si Havel s týmto zásadovým komunistokatolíkom potykal a vyjadril sa, že ho s ním spája “čosi ako priateľstvo” (12).

Folie à deux

Ozajstný politik nie je majstrom pretváranky, ale majstrom sebaklamu. Až sa raz tento princíp dostane do učebníc politológie, ilustrovaný bude nie na Václavovi Havlovi ale na Václavovi Klausovi. Klaus sa nepretvaruje, Klaus je sebaistý ako boh.

A možno nie. Možno kdesi hlboko v ňom hľadá dnes ani nie pochybovanie, ale rovno istota nezdaru a zlyhania. Správanie tohto muža možno hádam najadekvátnejšie vyložiť hypotézou o sebazžieraní (ktoré pritom môže byť celkom mimo dosahu jeho vedomia). Nie iba preto, že Nobelovu cenu za “český zázrak” nedostal, lebo zázrak sa nekonal. Preto, že ekonomický nezdar, ktorého je pôvodcom, usvedčuje tohto talentovaného a sčítaného muža z nedovzdelania: pripovrchne čítal Friedricha von Hayeka. “Nadšený český thatcherovec akosi nevidel, že úspech Železnej lady bol podmienený nie iba jej privatizačnou politikou a uvoľnením trhových síl, ale rovnako stáročnými morálnymi tradíciami Veľkej Británie, anglickou úctou k právu, rešpektovaním dohôd, férovosťou, slušnosťou” (13).

Ku kauze rozbitia Československa sa nedávno vyjadril právnik a donedávna člen Ústavného súdu SR Ján Drgonec v termínoch trestného práva. Redaktori časopisu Domino fórum (14) mu dali takúto otázku: “Úsilie o narušenie územnej celistvosti krajiny Ústava aj dnes definuje ako vlastizradu. Nebolo náhodou možné o Mečiarovi a Klausovi hovoriť ako o vlastizradcoch?” Drgoncova odpoveď znela: “Dalo by sa to takto charakterizovať.” Lenže viac než obava pred právnou zodpovednosťou musí Klaus zžierať to, že na čine, ktorý Európa nechápala, na “hlúposti storočia”, bol jeho neoddeliteľným spolupachateľom Vladimír Mečiar. “Títo dvaja športoví borci – salónny tenista a vidiecky boxér – sa vynikajúco dopĺňali pri rozbíjaní Masarykovho diela. Obidvaja tak rozdielni – a tak podobní! (...) jeden z nich nadpriemerne vzdelaný Pražák a ten druhý ťažkým detstvom poškodený psychopat z Ladomerskej Viesky” (13). Spôsob, akým Klaus komentoval policajný zásah proti Mečiarovi 20. 4. 2000, po tom čo občan Mečiar niekoľko týždňov odmietal prijať pozvánku za svedka v policajnom vypočúvaní, spochybňuje Klausovu politickú príčetnosť. Vraj on, Klaus, je “skutočne šokovaný”, on, ktorý “používal voči Slovensku veľmi jemné slová”, musí povedať, že je to “isté vydeľovanie sa z rodiny civilizovaných krajín”, že ide o akciu, ktorá je “veľmi zlý signál pre svet”, ktorý “do rovnakého sveta vŕha aj ČR”. K tomu mohol M. Leško naozaj iba dodať (15): “Václav Klaus dlhé roky ticho solidarizoval s politikom, ktorý je pre medzinárodné spoločenstvo persona non grata. Dá sa povedať, že spôsob a miera, v akej sa s ním stotožnil teraz, do istej miery vydeľuje tohto českého politika z rodiny civilizovaných politikov.”

Aj Václav Klaus je jedným z kandidátov na prezidenta ČR. Je našou povinnosťou poradiť českým duchovným spoluobčanom: Nekandidujte si za prezidenta muža, ktorý je síce od prírody

psychicky asi celkom normálny, ale ktorého “folie à deux” (bláznovstvo v dvojici) s jeho slovenským siamským dvojčaťom psychicky stále viac deformuje. Neschopnosť priznať si urobenú chybu a jej trápna racionalizácia, ba freudovská kompenzácia, dosiahla v tomto prípade, po prvý raz ale asi nie naposledy, vari už patologickú podobu.

Masarykovo dedičstvo v 21. storočí

“Státník moderní musí být kritický, musí být vzdělaný a moudrý (...) něco básnického státníkovi neškodí, ale to je imaginace, ne fantastika nebo utopism”, povedal Masaryk Čapkovi (16). Pri pohľade do budúcnosti, mysliac možno aj na budúch československých prezidentov, konštatoval: “Politika je a bude čím dál také vědou”. A keď zo svojej funkcie abdikoval – nie z detského trucu, ale pri dôstojnom zavŕšení svojho životného diela – ani mu nenapadlo strápníť sa tvrdením, že necíti púta voči štátu, do čela ktorého ho postavili občania, ani sa nedušoval vierou na akési abstraktné “lidství”. Myslel na nás, Čechov a Slovákov, na naše záujmy, na náš osud. Svojim nástupcom v prezidentskej funkcii vtedy prikázal (17): “Abyste při správě státu pamatovali na to, že státy se udržují těmi ideály, z nichž se zrodily.”

Rudolf Zahradník, vedec, odporca fantastiky, utopizmu, pseudovedy a antivedy, muž ktorý sa komunizmu nepodal, človek s rovnováhou rozumu a imaginácie, by dokázal nadviazať na Masarykov prerušený odkaz. Českej republike, štátu *ad hoc*, bez doktríny a bez sebavedomia, by vrátil masarykovské ideály. Rozbité Masarykovo dielo, politické Československo, už nikto do pôvodnej podoby nevráti. No treba udržiavať duchovné Československo. To by Rudolf Zahradník, bratislavský rodák, člen Duchovného parlamentu od jeho založenia, dokázal. A ako prezident českého štátu mohol by byť zároveň prezidentom Československej duchovnej republiky.

Literatúra: (1) Keane, J.: Václav Havel, Politická tragédie v šesti dějstvích. Volvox globator 1999. (2) Gargulák, R.: Třiletí presidenta Václava Havla. Mezinárodní politologický ústav, Brno 1993. (3) Havel, V./ Kohák, E.: Mosty 50/99, 1. (4) Lukáč, P.: Domino fórum 47/99, 3. (5) Svora, P.: Sedm dnů které otřáslly Hradem II. P.F. 1998. (6) Kaiser, D.: Sme 4.1.00, 4. (7) Černý, V.: Paměti 1945-1972, Brno 1992 (cit. podľa (1)). (8) Havel, I.: Vesmír 11/93. (9) www.csse.monash.edu.au/other/postmodern.html. (10) Mosty 24/99, 7. (11) Národní obroda 22.4.99. (12) Domino fórum 38/99, 3. (13) Kováč, L.: Mosty 1/00, 3. (14) Domino fórum 1/00, 6. (15) Leško, M.: Sme 22.4.00, 6. (16) Čapek, K. (1990) Hovory s TGM, str. 309. Československý spisovatel, Praha. (17) Gašparíková-Horáková, A.: U Masarykovcov, str. 269. Academic Electronic Press, Bratislava 1995.

Autor je profesor Univerzity Komenského, člen Duchovného parlamentu ČSDR